

AKADEMINĖS STOVYKLOS „LAISVĖS KOVŲ ATMINTIS“ ATGARSIAI

Nepriklausomoje Lietuvoje prasminga kalbėti apie laisvės kainą, kovą ir pasiaukojimą. Turimos laisvės leidžia drąsiai kalbėti apie istorinius įvykius ir juos vertinti, pabrėžiant jų reikšmę dabarčiai. Viena puikiausių galimybių – nuopūsti dulkes nuo praeities archyvų ir užmegzti asmeninį santykį su krašto istorija, papildant ją džiugiais atradimais ir naujomis mįslėmis.

Būtent tai suteikia Pašušvyje (Radviliškio r.) nuo 2012 m. kasmet rengiama akademinio jaunimo stovykla-seminaras „Laisvės kovų atmintis“, kviečianti Lietuvos aukštųjų mokyklų studentus ir moksleivius susiburti draugėn ir prisiminti, kokią reikšmę lietuviui teikia 1944–1953 m. vykęs partizaninis karas, parodęs unikalią lietuvių drąsą ir ryžtą kovojant už okupanto atimtą laisvę. Šio pasipriešinimo istorijai stiprų impulsą davė įvykiai Prisikėlimo apygardoje, kurios teritorijoje 1949 m. vasarį vykusio partizanų vadų suvažiavimo metu paskelbtas visą rezistenciją krašte vienijančio ir prižiūrinčio Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) įkūrimas ir Vasario 16-osios deklaracija, tvirtinusi, kad „Suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai“¹.

Reikšmingus įvykius primena Balandiškyje, vos kelių kilometrų atstumu nuo Pašušvio, kuriame įsikūrė kelios dešimtys stovyklos dalyvių, ir ne mažiau reikšmingos Miknių sodybos Mėnaičiuose, išlikusi partizanų ryšininų Sąjū sodyba, stovyklos dalyvių dažnai vadinama

Sajine. Mirus paskutinei sodybos gyventojai Genutei Sajūtei, trobesius stipriai paveikė laikas – šiandien tėra išlikęs gyvenamasis namas (kuris prieš kelerius metus sulaukė Vilniaus universiteto akademikų ir studentų dėmesio) ir ginkluotojo pasipriešinimo dalyvių sąsają su Sajine žymintis paminklinis akmuo.

Sajū sodyba reikšminga ne tik tuo, kad joje spręstas tolesnis laisvės kovų kelias, bet ir tuo, kad čia pat kiek vėliau veikė LLKS Visuomeninės dalies (vad. Juozas Šibaila-Merainis) ir Prisikėlimo apygardos Povilo Lukšio rinktinės štabai. Taigi šioje istorinėje aplinkoje ir prasidėjo akademinė stovykla – pakilus Trispalvei giedota Tautiška giesmė, dainuotos laisvės kovotojų kurtos ar juos menančios dainos, kiekvienas dalyvis pasipuošė marškinėliais su Vyčio kryžiumi, taip pat kalbėta apie tai, kokią reikšmę turi Sąjū sodybos istorija Nepriklausomybės laikų Lietuvai, kaip ji yra vertinama valstybės institucijų ir kaip kiekvienas mūsų gali prisidėti prie atminties išsaugojimo.

Dėmesio centre esanti Sąjū ir Prisikėlimo apygardos istorija skatina smalsumą ir norą plėsti savo žinojimą apie partizaninį karą, jo ištakas ir ateities tyrimų perspektyvas. Tam puikų pamatą padėjo klausyti organizatorių ir kviestinių svečių pranešimai: pirmąją dieną prof. dr. Vykintas Vaitkevičius pranešime „Kas (at)kurs partizanų archyvą?“ svarstė apie tyrimų metu kylančius iššūkius bandant nustatyti tikruosius asmenis, dokt. Aistė Petrauskienė skatino kalbėti apie partizanų sukurtą valstybę kaip itin reikšmingą atminties vietą, o

¹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis*, [interaktyvus], in: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6524&p_k=1.

dr. Bernardas Gailius priminė partizaninio karo ištakas ir tikslus pranešime „Partizanų karas ir šiuolaikinė Europos valstybė“. Daktaro teigimu, partizaninis karas yra gerai žinomas reiškinys ir Vakarų Europoje, tačiau lietuvių kovotojų atvejis kelia nepaprastą nuostabą ir susižavėjimą. Pabrėžtina, kad dauguma laisvės kovose dalyvavusių partizanų buvo menkai praktiniuose karo reikaluose nusimanantys vyrai, todėl pasiekimas įstabus, nors pagrindinis tikslas – atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę – nebuvo pasiektas.

Preciziškai partizaninio karo tyrinėtojo dr. Dariaus Juodžio atlikta archyvinių duomenų analizė tik patvirtina tikrai kovai pasirengusių asmenų stygių, bet darsyk įrodo, kad laisvės troškimas ir pasiryžimas kovoti yra tikrieji ginklai, kuriais galima daug pasiekti. Taip pat paliestas itin jautrus klausimas – partizanų siekis įsiamžinti ir palikti atminimą to, ką jie darė ir ko iš tiesų siekė, aukodami savo jaunystę, ramybę ir, deja, labai dažnai net gyvybę. Po gausybe užšifrotų tapatybių besislepiantys asmenys ir jų mintys bandyti atkurti Vilniaus universiteto alumnės Aidos Juodienės pranešime „Laisvės kovų dalyvių fotografija: kilmė, reikšmė, likimas“. Nuotraukose įamžinti į fotoaparato objektyvą žvelgiantys miško broliai vis dar kelia daugybę klausimų ne tik apie partizanišką buitį, apsirūpinimą, charakterius, bet ir apie pačių nuotraukų siunčiamą žinią.

Pažymėtina, kad šiais metais ypatingas dėmesys teiktas kelioms išskirtinėms partizanų figūroms ir jų gyvenimo istorijoms. Tai – Prisiškėlimo apygardos vadai, vienu ar kitu metu vadovavę pasipriešinimui šiame krašte: Petras Bartkus-Žadgaila, Leonardas Grigonis-Užpalis, Povilas Morkūnas-Rimantas ir Juozas Paliūnas-Rytas, kadaise savo dienoraštyje tiksliai nusakęs aukos reikalaujančios kovos prasmę: „Tas dėl Tėvynės laisvės nebaisu, tik paskutinę gyvybę atidavimo minutę noriu būti su ginklu

rankoje ir kautynių padėty.“² Šie partizanai nuolat prisiminti ir žvalgymų Šaukoto apylinkėse metu lankant jiems artimas sodybų vietas, apie kurias dažnu atveju mena jau tik išlikę vaismedžiai ar šeiminingų sodinti ažuolai.

Tiesa, stovykla neapsiribojo tik 1944–1953 m. įvykiais. Žvelgta į Lietuvos istoriją iš įvairių perspektyvų: prof. dr. Valdas Rakutis pasakojo apie 1792 m. vykusį Rusijos ir Abiejų Tautų Respublikos karą ir jo reikšmę karybos istorijai, dr. Vytautas Jokubauskas priminė pirmuosius XX a. Lietuvos partizanus, o doc. Eugenijus Saviščevas visus nukėlė net į XVI a., paskyręs savo pasakojimą to meto Žemaitijai ir Pašušvio kraštui.

Kaip įprasta, stovykloje visą savaitę netilo partizaniškos dainos, kurios teikė vienybės pojūtį ir žvalgymų metu. Neabejotinai didžiausią įspūdį paliko žvalgymai Praviršulės pelkėje, kurioje praleista visa diena. Daug fizinės ištvermės ir psichologinio nusiteikimo pareikalavęs žygis tapo bene visos stovyklos ryžto simboliu, apie kurį kalbėta visas likusias dienas. Ilgi ir varginantys žvalgymai leido pajusti tarpusavio ryšį, tapti viena komanda ir sukurti daugybę bendrų prisiminimų. Na, o atgavus jėgas, jau iš praėjusių metų pažįstamos Bargailių kaimo senolės sodyboje vėl skambėjo dainos ir juokai. Gyvas sąlytis su to meto liudininke padėjo pamiršti patirtus sunkumus žygiuojant pelke. Taip pat įspūdi padarė susitikimas su partizaninį karą menančiu Kasparu Gintautu Motiečiumi, gyvenančiu Daužnagių kaime. Pateikėjas patvirtino jau seniau girdėtus vietinių žmonių pasakojimus apie Grinkiškio apylinkėse veikusį nepaprastai žiaurų stribų vadą Rapolą ir pasidalijo savo mintimis apie šių dienų valstybę.

² Juozas Paliūnas, *Partizano keliu: Partizano Juozo Paliūno-Ryto prisiminimai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2012, p. 32.

Itin daug emocijų sukėlė apsilankymas laisvės kovotojų rėmėjų Grigaičių sodyboje, esančioje Vilkiškių kaime, Raseinių r. Gausų būrį svečių pasitikusi tėvelių namuose vasaromis tebegyvenanti Grigaičių duktė su skauduliu prisiminė lemtingą 1952 m. spalio 3 d., kai jų kiemą apsupo kelios įgulos ir netruko rasti sodyboje įrengtą Maironio rinktinės Kudirkos būrio partizanų bunkerį. Tąkart priešui nepavyko paimti kovotojų gyvų – bunkeryje susisprogdino trys Nemunėlio būrio nariai: Dominikas Grumuldis-*Darbininkas*, Stanislovas Satkus-*Audronis* ir Izabelė Vilimaitė-*Stirna*. Garbaus amžiaus pateikėja puikiai prisiminė ir partizanų kasdienybę, ir laiką po bunkerio atradimo. Moters teigimu, lig šiol išgirstanti piktas kalbas, esą jos šeima išlaikė banditus, o ne kovotojus, tačiau tai liūdesio seniai nebekelia. Viešnagės metu ne tik kalbėjomės apie praeitį, bet ir surengėme talką: merginos plušėjo darže, o vyrai ėmėsi tvarkyti čia pat esančio paminklinio kryžiaus aplinką. Galiausiai visi galėjome džiaugtis nuveiktais darbais ir, linkėdami rėmėjai sveikatos, traukėme namo, jausdami, kad dalis kiekvieno širdies šilumos liko toje vietoje.

Stovyklos kulminacija – nuo 2014 m. kasmet vykdomi žvalgymai Užpelkių miške, ku-

riame, šaltinių teigimu, 1949 m. rugpjūčio 13 d. įvyko miško brolių susidūrimas su rusais. Šiame mūšyje žuvo penki partizanai, tarp kurių buvo LLKS Deklaracijos signatarai P. Bartkus-Žadgaila ir Bronius Liesis-Naktis. Ne pirmus metus miško teritoriją žvalgantys stovyklos dalyviai, lydimi kariškių vrs. Ernesto Kuckailio ir plk. lt. Valerijaus Šerelio bei vadovaujami archeologo dokt. Gedimino Petrausko, vylėsi nustatyti tikrąją partizanų stovyklavietės vietą. Gausūs radiniai pirmąją žvalgymų dieną kėlė dalyvių ūpą: rasta šovinių tūtelių, sagų, asmeninių daiktų dalių, pasagų. Tapo aišku, kad aptikta partizanų atsiminimuose aprašoma stovyklavietė ir kautynių vieta, tačiau tai – dar ne viskas.

Be abejonės, reikšmingiausiu radiniu laikytinas unikalus partizaniškas žiedas su Vyčiu, paskatinęs diskusijas, spėliones ir nuoširdų archeologinių tyrimų dalyvių džiugesį. Kaip teigia dokt. A. Petrauskienė, tai radinys, skatinantis kalbėti apie 1944–1953 m. egzistavusią partizanų valstybę, apėmusią daug daugiau materialinių ir dvasinių dėmenų, negu iki šiol buvo manoma³. Žiedo laukia nauji tyrimai, padėsiantys išsklaidyti vos per kelias akimirkas atsiradusią daugybę naujų klausimų, o dalyviai su nekantrumu laukia kitų metų.

Greta Paskočiūmaitė

³ Žiūrėti plačiau: Vytenis Radžiūnas, „Rastam partizanų žiedui siūlo suteikti valstybinio apdovanojimo statusą“, [prieiga internetu], <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/rastam-partizanuziedui-siulosuteikti-valstybinio-apdovanojimo-statusa-582-680887>, [2016-11-09].